

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

**ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ГУМАНІТАРІЇВ:
СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ****THE RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE HUMANITARIAN SPECIALISTS:
ESSENCE, STRUCTURE, FUNCTIONS**

У статті висвітлено сутність, структуру та функції дослідницької компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Дослідницька компетентність майбутніх фахівців-гуманітаріїв є здатністю до набуття об'єктивно нових знань про дійсність на основі наукової методології з метою їх використання для вирішення принципово важливих професійних проблем. При цьому актуалізуються інноваційність мислення та готовність до генерації нових методів у сучасній діяльності. До компонентів дослідницької компетентності майбутнього фахівця-гуманітарія відносимо аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-теоретичний, процедурно-функціональний та результативно-рефлексивний. Отже, аксіологічно-мотиваційний компонент містить систему інтересів до змісту та процесу дослідницької діяльності, прагнення розвинути себе. Когнітивно-теоретичний компонент відображає знання двох провідних напрямів: інформацію про наукову роботу в сфері гуманітарних наук, а також знання суто професійного характеру. Процедурно-функціональний компонент має систему дослідницьких умінь таких основних сегментів: методологічний, аналітичний, діагностувальний, формувальний, аргументаційний, узагальнюючий, прогностичний, оформлюючий. До результативно-рефлексивного компонента дослідницької компетентності відносимо здатність проводити систематичний самоаналіз, самоконтроль та коригування набутих результатів. Провідними функціями дослідницької компетентності майбутнього фахівця-гуманітарія є спонування студентів до інтерпретації наукового фонду, систематичного осмислення педагогічного досвіду; дослідження найновіших методологічних парадигм; аналіз інновацій; самостійне продукування нових методичних прийомів; використання дослідницької компетентності задля актуалізації її інших компетентностей, важливих для фахівця-гуманітарія (комунікативної, інтеркультурної, професійної); активізація саморозвитку особистості як професіонала-дослідника; орієнтація студентства на досягнення найвищого з можливого у своєму професійному зростанні.

Ключові слова: дослідницький, компетентність, фахівець, гуманітарний, профіль, філолог, логопед, студент, сутність, структура, функція.

The article highlights the essence, structure and functions of the research competence of future specialists in the humanities. The research competence of future specialists in the humanities is the ability to acquire objectively new knowledge about reality based on scientific methodology in order to use it to solve fundamentally important professional problems. At the same time, innovative thinking and readiness to generate new methods in modern activities are actualized. The components of the research competence of a future specialist in the humanities include axiological-motivational, cognitive-theoretical, procedural-functional and productive-reflective. Therefore, the axiological-motivational component contains the goals and objectives of scientific research, interests in scientific research activities, and the desire for self-development. The cognitive-theoretical component reflects knowledge about the essence and structure of scientific research in the field of activity of a future philologist, historian, speech therapist, as well as professionally important knowledge of humanities specialists. The procedural-functional component has a system of research skills of the following main segments: methodological, analytical, diagnostic, formative, argumentative, generalizing, prognostic, formalizing. The productive-reflective component of research competence includes the ability to conduct systematic self-analysis, self-control and correction of the obtained results. The functions of research competence in the professional self-development of a humanitarian specialist are to encourage students to interpret the scientific fund, to comprehend pedagogical achievements; to study methodological paradigms; to analyze innovations; to independently generate new techniques and test them; to use research competence as a basis for updating other competences (professional, social, intercultural, communicative); to activate students' self-development as researchers; to focus higher education applicants on achieving the highest possible.

Key words: research, competence, specialist, humanitarian, profile, philologist, speech therapist, student, essence, structure, function.

УДК 378.14
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.1.1>

Князьян М.О.,
докт. пед. наук,
професор кафедри французької
філології
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Данильченко І.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
і психології
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Соколова А.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
і літератури
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Пріоритетним напрямом професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю є формування у них дослідницької компетентності як передумови високої конкурентоспроможності, інноватизації освітнього процесу та самореалізації творчого потенціалу в ньому.

Ця проблема пов'язана з такими важливими науковими завданнями, як-от оволодіння вміннями організації наукової діяльності, формування здатності до комунікативної взаємодії з колегами та експертами в певній галузі, готовності до критичного осмислення проблем на стику наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні питання зазначеної проблеми висвітлювалися

в таких напрямках, як дослідницька компетентність майбутніх фахівців як категорія педагогіки (С. Микусь) [3], її функціонально-змістовий аспект (Я. Никорака) [4], теоретичні засади формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії (А. Боровик, О. Дубініна) [1], вчителя початкової школи (Л. Карпова) [2], фахівця фізичної культури і спорту (П. Хоменко, В. Стадніченко) [6], здобувачів освіти (В. Фрицюк, Н. Баюрко, В. Фрицюк) [5] тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Натомість сутність, структура та функції дослідницької компетентності саме майбутніх фахівців-гуманітаріїв потребують більш детального висвітлення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкрити сутність дослідницької компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю, її структуру та функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз джерел свідчить про те, що науковці намагаються на забезпеченні в ході дослідницької діяльності формування у здобувачів вищої освіти аналітичного, критичного мислення, здатності до рефлексії результатів наукового пошуку, етичних норм та цінностей певної професійної сфери, усвідомлення впливу цієї галузі на розвиток соціуму, оволодіння науковими методами (С. Микусь) [3, с. 62].

Існує також позиція (Л. Козак, С. Ясинська) розглядати дослідницьку компетентність, наприклад, дошкільників, як сукупність дослідницьких умінь, особистісних якостей (насамперед ініціативності, самостійності, допитливості, наполегливості), зацікавленості в експериментуванні та спостереженні, бажання пізнавати нове тощо; важливою є також здатність до концентрації уваги та вияву прагнення до творчості [7, с. 556].

У ракурсі професійної підготовки нової генерації педагогів неабиякого значення набуває наукова позиція Л. Карпової стосовно дослідницької компетентності вчителів Нової української школи, що висвітлюється як така особистісно-професійна якість, котра віддзеркалює інтерес до наукового пошуку, знання методологічних засад проведення дослідження у площині практики, особистісно-значущі риси. Саме дослідницька компетентність є передумовою визначення «індивідуальної дослідницької траєкторії та системного залучення учнів до навчально-дослідницької роботи» [2, с. 88].

До того ж, на правомірну думку Н. Баюрко, В. Фрицюк, В. Фрицюка, дослідницька компетентність є важливим базисом для професійного саморозвитку вчителів та викладачів; зазначена компетентність, з позиції науковців, відображається в потребі опанування сучасною методологією, вмінні ефективно організовувати й впроваджувати дослідження [5, с. 357].

У контексті професійного становлення майбутніх учителів саме гуманітарного профілю привертає увагу положення Я. Никорака, котрий розкриває зміст науково-дослідницької компетенції студентів як системне поєднання знань та вмінь проведення дослідницької діяльності задля «вирішення освітніх проблем, відповідно до визначених мети та завдань професійної підготовки» [4, с. 202].

Натомість науково-дослідницька компетентність майбутніх фахівців фізичної культури і спорту відображає наукову діяльність, що цілком логічно зорієнтована на опанування «нових знань про основні закономірності будови, функціонування і розвитку людини, суспільства, навколишнього та природного середовища та їх застосування для досягнення практичних цілей» [6, с. 108]. Етапами розгортання наукового пошуку, на думку В. Стадніченка, П. Хоменка, є визначення проблеми дослідження, його планування, реалізація наукових методів, аналіз результатів; успішне виконання вказаних етапів сприяє ефективності самої науково-дослідницької діяльності [6, с. 108].

А. Боровик, О. Дубініна, розкриваючи суть поняття «дослідницька компетентність», правомірно акцентують на готовності особистості набувати нову інформацію в ході перенесення «сміслового контексту діяльності від функціонального до перетворювального, базуючись на наявних знаннях, уміннях, навичках та способах діяльності» [1, с. 14]. Основними компонентами наукового пошуку, на думку вчених, варто розглядати проєктувальний (формулювання мети й гіпотези дослідницької діяльності), інформаційний (опрацювання джерел), аналітичний (вибір основних та допоміжних дослідницьких методів), практичний (визначення практичної спрямованості пошуку) [1, с. 14]. Відповідно до окреслених компонентів наукової діяльності А. Боровик, О. Дубініна пропонують такі складові дослідницької компетентності, як-от: когнітивний (відбиває методологічні, науково-дослідницькі та суто фахові знання); мотиваційно-ціннісний (віддзеркалює цілі, мотиви, потреби в науковому пошуку, прагнення до самовдосконалення); операційно-діяльнісний (відображає безпосереднє застосування інтеріоризованих знань та вмінь на практиці); рефлексивний (відбиває самоаналіз та самооцінювання того, як реалізовано заплановані цілі) [1, с. 16-17].

Ураховуючи специфіку професійної підготовки саме фахівців гуманітарного профілю, яка полягає, на нашу думку, у фокусі на поглиблене вивчення мов (державної та іноземних), літератури, історії, культурології, філософії, педагогіки, спеціальної освіти, психології, методики викладання гуманітарних освітніх компонентів тощо, а також з огляду на той науковий доробок щодо сутності та структури дослідницької компетентності, який склався в педагогічній науці сьогодні,

маємо змогу запропонувати визначення сутності поняття «дослідницька компетентність майбутніх фахівців-гуманітаріїв»: це є здатність особистості до набуття об'єктивно нових знань про дійсність на основі наукової методології з метою їх використання задля вирішення принципово важливих професійних проблем, що потребує інноваційності мислення та генерації нових методів у швидкоплинних умовах сучасної діяльності.

До компонентів дослідницької компетентності майбутнього фахівця-гуманітарія відносимо аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-теоретичний, процедурно-функціональний та результативно-рефлексивний.

Аксіологічно-мотиваційний компонент містить систему інтересів до змісту та процесу науково-дослідницької діяльності, прагнення розвивати себе в ній як професіонала-дослідника, цілі й завдання пошуку.

Когнітивно-теоретичний компонент натомість відображає глибокі знання двох провідних напрямів: інформацію про суто наукову роботу в сфері гуманітарних наук, її специфіку, а також знання професійного характеру (наприклад, психологічні, педагогічні, лінгвістичні, літературознавчі, соціолінгвістичні, країнознавчі тощо).

На додаток процедурно-функціональний компонент має систему дослідницьких умінь таких основних сегментів, як-от:

- методологічний (визначення завдань, гіпотези, найбільш ефективних методів, програми дослідження, теоретичних джерел);

- аналітичний (дослідження бібліографії, вивчення нормативної, інструктивно-методичної, навчальної літератури, розробка власного каталогу наукових джерел, проведення референтного та інформаційного читання; конспектування, анування матеріалу, підбір цитат; організація бесід з експертами, компетентними з певних питань, що досліджуються);

- діагностувальний (проведення бесід, інтерв'ювання, анкетування, спостережень, тестування, експертної оцінки, ранжування; порівняння набутих даних, їх систематизація, класифікація, новий синтез елементів);

- формувальний (створення моделі функціонування досліджуваного явища; розробка стратегій організації експериментальної формуючої технології та методів; розкриття принципів та умов реалізації формувального експерименту);

- аргументаційний (вибір сильних аргументів, фактів на підтримку власних ідей);

- узагальнюючий (формулювання прикінцевого рішення, коли ситуація бачиться у новому світлі; характеристика раніше невідомої якості; узагальнення);

- прогностичний (визначення перспективності висновків та узагальнень, передбачення наслідків дослідження);

- оформлюючий (оформлення відповідно до сучасних вимог наукового тексту з обґрунтуванням авторської концепції).

До результативно-рефлексивного компонента дослідницької компетентності відносимо здатність проводити систематичний самоаналіз, самоконтроль та самокоригування набутих результатів наукового пошуку.

Провідними функціями дослідницької компетентності майбутнього фахівця-гуманітарія є такі:

- спонукання здобувачів вищої освіти до інтерпретації наукового фонду, систематичного осмислення прогресивного педагогічного досвіду;

- дослідження найновіших методологічних концепцій та теорій, парадигм та підходів як базису для набуття власного наукового доробку;

- аналіз інновацій, сучасних цифрових технологій;

- самостійне продукування нових методичних прийомів, їхня апробація та обґрунтування умов їх упровадження на різних вікових етапах;

- використання дослідницької компетентності задля актуалізації й інших компетентностей, важливих для фахівця-гуманітарія (соціальної, комунікативної, інтеркультурної, професійної тощо);

- активізація саморозвитку особистості як професіонала-дослідника;

- орієнтація студентства на досягнення найвищого з можливого у своєму професійному зростанні як конкурентоздатного фахівця у царині, наприклад, філології, історії, філософії, логопедії тощо.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Отже, дослідницька компетентність майбутніх фахівців-гуманітаріїв є здатністю до продукування об'єктивно нових знань з використанням сучасної методології задля їх упровадження в процесі вирішення актуальних професійних проблем, що потребує інноваційності, критичності особистості, вияву нею аналітичного, абстрактного, рефлексивного мислення. Серед базових компонентів дослідницької компетентності майбутнього фахівця варто визначити аксіологічно-мотиваційний (містить цілі й завдання наукового пошуку, інтереси до дослідницької діяльності, саморозвитку), когнітивно-теоретичний (відбиває знання про сутність і структуру наукового пошуку у сфері діяльності майбутнього гуманітарія, а також професійно важливі знання фахівців), процедурно-функціональний (відображає сегменти дослідницьких умінь: методологічний, аналітичний, діагностувальний, формувальний, аргументаційний, узагальнюючий, прогностичний, оформлюючий) та результативно-рефлексивний (віддзеркалює вміння самоаналізу, самоконтролю, самокоригування). Функціями дослідницької компетентності у професійному самостановленні студентів є їх спонукання до інтерпретації наукового фонду, осмислення набутого доробку; дослідження методологічних

парадигм; аналіз інновацій; самостійна генерація нових прийомів, їхня апробація; використання дослідницької компетентності як базису актуалізації інших компетентностей (професійної, соціальної, комунікативної); активізація саморозвитку студентів як дослідників; орієнтація здобувачів освіти на досягнення найвищого з можливого. Перспективи дослідження полягають у розробці та впровадженні інноваційної моделі формування дослідницької компетентності у професійній підготовці гуманітаріїв за окремими спеціальностями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боровик А. О., Дубініна О. В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Випуск 24(53). С. 10-23. DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24\(53\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24(53))
2. Карпова Л. Дослідницька компетентність вчителя Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2019. №1 (168). С. 85-89.
3. Микусь С. А. Дослідницька компетентність майбутніх фахівців як категорія педагогіки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 2(20). Ч. 2. С. 61-65.
4. Никорак Я. Науково-дослідницька компетентність майбутніх педагогів гуманітарного профілю: функціонально-змістовий аспект. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. №17. С. 199-204. DOI [10.15330/msuc.2017.17.199-204](https://doi.org/10.15330/msuc.2017.17.199-204)
5. Фрицюк В. А., Баюрко Н. В., Фрицюк В. М. Дослідницька компетентність як складова готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. № 1(35). С. 353-365. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-353-365](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-353-365)
6. Хоменко П., Стадніченко В. Науково-дослідницька компетентність фахівця фізичної культури і спорту як педагогічна проблема. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 106-110. DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264562>
7. Ясинська С. М., Козак Л. В. Формування дослідницької компетентності дітей старшого дошкільного віку у проєктній діяльності. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 14(32). С. 552-561. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-552-561](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-552-561)